

УДК 330.1

СТРАТЕГИЯ УПРАВЛЕНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫМ КАПИТАЛОМ ПРЕДПРИЯТИЯ

© 2015

Т.В. Понедельчук, доцент кафедры экономики предприятия,
финансов и финансово-экономической безопасности

Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины, Умань (Украина)

Аннотация. В статье сформулирована экономическая сущность интеллектуального капитала; рассмотрены подходы к формированию стратегии управления интеллектуальным капиталом.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, управление, стратегия, предприятие, человеческий капитал, потребительский капитал, структурный капитал.

Постановка проблемы. Управление интеллектуальным капиталом предприятия является весьма актуальным вопросом сегодняшнего дня, даже позволяет субъектам хозяйствования повысить свою конкурентоспособность, достичь лучших экономических результатов, усилить устойчивость в кризисных ситуациях на рынке. Главной проблемой в управлении интеллектуальным капиталом является до сих пор остается практическая сторона, которая связана с неоднозначным пониманием сущности и структуры ИК, методов его измерения, особенностей в зависимости от отраслевой принадлежности предприятий, а также трансформации интеллектуального капитала в материальные результаты деятельности предприятия. Одним из возможных вариантов решения поставленной проблемы является применение экономико-математического моделирования, результаты которого дадут возможность принять обоснованные управленческие решения.

Остатки десятилетия концепция интеллектуального капитала все чаще привлекает повышенное внимание в научном сообществе. Великое количество ученых, как практиков так и теоретиков, обсуждают важность данного понятия в зависимости от знаний экономики. В связи с этим весьма актуальным остается вопрос сущности интеллектуального капитала, а также анализа его структуры, даже самое эффективное использование такого капитала позволяет значительно повысить качество продукции, информации, новых управленческих технологий и производственных инноваций, что является обязательной составной частью экономической политики современного предприятия.

Анализ последних научных исследований. Изучением проблематики формирования теоретических основ интеллектуального капитала занимались такие ученые как: Т. Стюарт, Л. Эдвинсон и М. Меллуэн, А. Брукинг, К. Свейби, Дж. Фитц-енз, Д. Форей, Дж. Рус, Н. Бонтис, И. Иванов, и др. Вместе с тем, вопросы сущности интеллектуального капитала, его структуры и стратегии управления все чаще становятся актуальными и сейчас, что требует дальнейших исследований.

Методы статьи являются определением сущностной характеристики стратегии управления интеллектуальным капиталом предприятия.

Основные результаты исследования. Интеллектуальный капитал является относительно новым понятием, которое еще не имеет четкого определения. Не удивительно, что на сегодняшний день, данная категория является решающей в прибыльности предприятия. Так, согласно с утверждениями М. Козака [1] традиционные ресурсы как земля, труд, капитал не исчезли, а стали второстепенными. На поддержку этого Д. Форей, в своих исследованиях, указывает, что в экономике основаны на знаниях вклад нематериальных активов больше весомости, чем материальных и являются самым важным активом организации [2]. Стает очевидным, что в условиях рыночной экономики интеллектуальный капитал является основой для увеличения продуктивности труда и успешного развития предприятия в целом. Кроме того, глобальная конкуренция и борьба с бизнес-рисками как на местном так и на глобальном уровне, требуют углубленного изучения сущности понятия «интеллектуальный капитал» и внедрения в практику знаний по нему.

Так, М. Ескандаров считает, что интеллектуальный капитал – это система характеристик, которые определяют способность человека, то есть качество рабочей силы, то есть

работника предприятия, фирмы или корпорации, который создает товар или услуги, в целях их воспроизведения на основе персонализированного экономического интереса каждого субъекта и их совокупности [3].

Дж. Фитц-енз утверждает, что интеллектуальный капитал является «интеллектуальной собственностью» компании и состоит из цепочки процессов, связанных с сетью различных видов отношений и человеческого капитала [4, с. 23]. С другой стороны, он называет способность фирмы получать прибыль от собственного интеллектуального капитала. Это объяснение также определяет интеллектуальный капитал как отношения между работником, его окружением и структурой в которой они работают.

Такой же мысли придерживается и Б. Леонтьев, понимая под интеллектуальным капиталом стоимость совокупности реальных в предприятии интеллектуальных активов, включающих интеллектуальную собственность, его природные и приобретенные интеллектуальные способности и навыки, а также накопленные им базы знаний и полезные отношения с другими субъектами [5].

А. Брукинг [6] предлагает еще более точный подход, согласно которому интеллектуальный капитал включает четыре компонента:

- рыночные активы;
- активы, связанные с человеческим фактором;
- активы инфраструктуры;
- интеллектуальные ценности.

На взгляд И. Иванюка [7, с. 5], интеллектуальный капитал является совокупностью таких составных: интеллектуальный потенциал (человеческий капитал), интеллектуальная собственность или интеллектуальная активность (структурный капитал), рыночные и инфраструктурные активы (клиентский капитал). Он определяет, что «сущность интеллектуального капитала как экономической категории можно определить как систему экономических отношений, которые возникают на уровне индивидуального воспроизведения капитала между субъектами хозяйствования с целью производства, обмена, распределения и потребления интеллектуального продукта» [7, с. 12].

К. Свейби [8] имеет также интересный подход, он определяет интеллектуальный капитал как нематериальные ресурсы на основе модели, известной как мониторинг нематериальных активов, разработанной им же. Он различает три концепции интеллектуального капитала: индивидуальные навыки; внутренние и внешние структурные единицы компании.

Не удивительно, что такая разнотенность взглядов на сущность понятия «интеллектуальный капитал» вызывает много споров среди ученых-экономистов, еще на ранних стадиях, включая Т. Стюарта, К. Свейби, А. Брукинга, Л. Эдвинсона, Дж. Руса и Н. Бонтиса, соглашались, что интеллектуальный капитал состоит из таких трех компонентов как человеческий, потребительский и структурный капиталы. Они утверждают, что интеллектуальный капитал основан на различных нематериальных ресурсах, а именно: компетентность специалистов, знания, образование, умения, интеллектуальная собственность, торговая марка, взаимоотношения с клиентами.

В своих исследованиях В.-И. Ву и Х.-Д. Тсей [9] рассматривают уже существующую концепцию интеллектуального капитала, добавляя к ней еще два компонента – социальный и технологический капиталы.

Итак, выше изложенное дает возможность сделать вывод

узагальнення структури інтелектуального капіталу компоненти якої вказані на рис. 1.

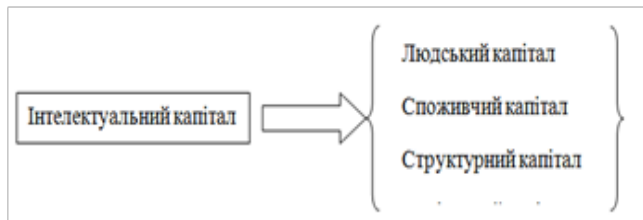

Рисунок 1 - Інтегрована модель інтелектуального капіталу

Тому, можна зробити висновок, що термін інтелектуальний капітал в загалом можна віднести до всіх нематеріальних ресурсів, що визначають цінність та конкурентоспроможність організації (підприємства). Інтелектуальний капітал, з точки зору людських ресурсів тяжко перевести у фінансовий еквівалент, тоді як для всіх інших активів організації існують стандартні критерії для визначення вартості. Тому, на нашу думку, цю економічну категорію було б правильним віднести до нефінансових активів.

Існує ряд концепцій управління нематеріальними ресурсами організації, серед яких слід виділити роботи К. Свейбі, Роберта С. Каплана і Девіда П. Нортон, Г. Хемела і К. Прахалада, П. Сенге та ін. Тим не менш, на наш погляд, у сучасній літературі недостатньо глибоко досліджені питання руху інтелектуального капіталу, перетворення знань співробітників організації в фінансові результати. Нами запропонована концепція механізму стратегічного управління підприємством, що забезпечує сталий розвиток організації в умовах економіки знань (рис. 2). Основні ідеї концепції полягають у наступному:

Рисунок 2 - Механізм стратегічного управління інтелектуальним капіталом організації

Так, згідно з запропонованою концепцією механізму стратегічного управління інтелектуальним капіталом для забезпечення безперервного процесу вдосконалення діяльності підприємства необхідні, по-перше, високий рівень розвитку людського капіталу (професіоналізм, інтелектуальні здібності і благонадійність працівників, їх здатність до змін, довіра до керівництва) [10-13]; по-друге, внутрішня інфраструктура, що забезпечує перетворення знань співробітників в організаційні компетенції (корпоративна культура, організаційні процеси і системи) [14-17]. При цьому необхідно врахувати, що ієрархічне управління розвитком інтелектуального капіталу вкрай утруднено в силу високої швидкості перетворень, невизначеності результатів інноваційних процесів, складності контролю над діяльністю висококваліфікованих працівників. Тому внутрішня інфраструктура організації повинна бути вибудована таким чином, щоб стимулювати і підтримувати процеси самоорганізації.

В даний час на практиці застосовуються різні типи стратегій управління інтелектуальним капіталом [18-21]. В основі цих стратегій лежить модель, що описує

взаємозв'язки між людським, споживчим і структурним капіталом. При цьому ряд стратегій формується з використанням знань, отриманих на базі однієї зі складових інтелектуального капіталу. Інші стратегії розробляються на основі взаємодії різних видів інтелектуального капіталу. Також існує стратегія, яка характерна для підприємств з високим рівнем керованості, оскільки вона реалізується з урахуванням одночасної взаємодії і рівномірного розвитку всіх складових інтелектуального капіталу. Дану стратегію, як правило, використовують організації, що розвиваються і які здатні одночасно ефективно управляти усіма складовими інтелектуального капіталу.

Існує ряд підходів до формування стратегії управління інтелектуальним капіталом. Реалізація цих підходів істотно розширює можливості менеджменту в сфері підвищення якості інтелектуального капіталу, диверсифікуючи структуру цієї складової капіталу. Використання подібних підходів ефективно в ситуації, коли розробка та реалізація стратегій управління інтелектуальним капіталом спирається на високий креативний рівень персоналу. Цим самим виділяється значимість людського капіталу в розробці конкурентної стратегії підприємства. Вибір підходу до формування стратегії управління інтелектуальним капіталом залежить від ступеня зрілості підприємства, тобто визаляжить від етапу життєвого циклу підприємства. Це пов'язано з тим, що роль складових і окремих елементів інтелектуального капіталу змінюється в залежності від стадії життєвого циклу підприємства. Ця роль також залежить від спрямованості і ступеня новизни інноваційної діяльності високотехнологічного підприємства.

Сьогоднішні умови, в яких відбувається формування інтелектуального капіталу є досить складними. Трансформаційна криза в Україні зумовила руйнацію науково-технологічної галузі та підірвала духовно-моральну складову національного інтелектуального капіталу. За роки незалежності по всій території України поширилися процеси депопуляції населення, зменшення народжуваності й зростання смертності, у тому числі й серед населення працездатного віку; величезних втрат продовжує завдавати інтелектуальному капіталу та науково-технічному потенціалу України міграція висококваліфікованих кадрів; витрати на освіту в Україні неухильно зростають, водночас за величезною фінансових втрат на душу населення вона поступається більшості країн світу, займаючи, зокрема, в Європі одне з останніх місць, до того ж інтелектуальний потенціал України практично не трансформуються у виробництво; низький рівень фінансування сфери охорони здоров'я та сфери культури.

Важливо відмітити, що нинішня ситуація в Україні щодо витрат на науково-дослідницькі та дослідницько-конструкторські розробки є вкрай незадовільною. Офіційні дані свідчать, що частка загального обсягу фінансування в Україні наукових та науково-технічних робіт у ВВП наближається до 1 %, тоді як у Швеції цей показник складає 3 %, Японії – 2,97 %, Швейцарії – 2,86 %, США – 2,62 %, Німеччині – 2,53 %. За даними Світового банку, 85% сукупних світових інвестицій у науку здійснюють країни-члени ОЕСР, 11% - Індія, Китай, Бразилія, нові технологічно розвинуті країни Східної Азії і лише 4% - решта країн світу, в тому числі Україна.

Отже, виходячи з вище сказаного, при формуванні стратегії розвитку інтелектуального капіталу необхідно дотримуватись таких етапів, які можна подати у вигляді певної алгоритмічної структури, що складається з таких елементів :

- аналіз ринку (сегментація, оцінка місткості ринку і його сегментів, динаміка ринку, аналіз конкуренції і т.д.);
- аналіз внутрішнього середовища підприємства (в т.ч. аудит інтелектуального капіталу);
- формування альтернативних стратегій розвитку інтелектуального капіталу підприємства та вибір

- найприйнятнішої альтернативи;
- оцінка вартості інтелектуального капіталу;
- реалізація обраної стратегії та оцінка конкурентоспроможності підприємства.

Висновок. Для ефективного управління інтелектуальним капіталом в компанії необхідний комплексний підхід. Тільки побудова повномасштабної системи оцінки та управління інтелектуальним капіталом призведе до максимізації цінності компанії. Звичайно, так як всі компанії мають бізнес-моделі, що істотно відрізняються один від одного, не існує єдиної системи управління інтелектуальним капіталом, яка була б максимально успішною в кожній компанії.

Інтелектуальний капітал організації потребує розвинутої системи управління, яка виступає у вигляді реально існуючої структури, за допомогою якої управління набуває конкретного змісту і конкретний прояв, а функція управління інтелектуальним капіталом – практичну реалізацію.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Kozak Mercin. Strategic Approach to Intellectual Capital Development in Regions / Mercin Kozak // Int. J. Learning and Intellectual Capital. - Vol. 8 (1). - 2011. - pp. 76-93
2. Foray D. Economics of Knowledge / D. Foray // The MIT Press, Cambridge. - 2004. - pp. 287
3. Эскиндаров М. А. Развитие корпоративных отношений в современной российской экономике / М. А. Эскиндаров. - М.: Республика. - 1999. - 188 с.
4. Fitz-enz J. Rentowność inwestycji w kapitał ludzki / J. Fitz-enz. - Krakow: Oficyna Ekonomiczna. - 2001. - 117 с.
5. Леонтьев Б.Б. Цена капитала. Интеллектуальный капитал в российском бизнесе / Б.Б. Леонтьев. —М.: Акционер. - 2002. - 200 с.
6. Brooking A. Intellectual capital. Core Asset for the Third Millennium Enterprise. / A. Brooking // Cengage Learning EMEA. - 1996. - pp. 224
7. Иванюк И. А. Воспроизводство интеллектуального капитала в современных маркетинг-системах / И. А. Иванюк // Журнал депонированных рукописей. 2002. - № 6 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.cis2000.ru/publish/books/book_44/index.shtml.
8. Sveiby K.E. The New Organizational Wealth: Managing and Measuring Knowledge-Based Assets / K.E. Sveiby // San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, CA. - 1997. - pp. 220
9. Wu Wann-Yin Impact of Social Capital and Business Operation Mode on Intellectual Capital and Knowledge Management. / Wann-Yin Wu, Hsin-Ju Tsai // Int. J. Technology Management, Vol. 30(1/2). - 2005. - pp. 147-171.
10. Великая Е.Г., Чурко В.В. Личностное измерение человеческого капитала // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Серия: Педагогика, психология. 2013. № 4 (15). С. 43-46.
11. Шестакова И.Г. Человеческий капитал как ресурс // XXI век: итоги прошлого и проблемы настоящего плюс. 2014. Т. 2. № 2 (18). С. 37-42.
12. Маркова О.В., Смирнова М.Ю. Инновационный подход к управлению человеческим капиталом в антикризисном менеджменте // Вестник Поволжского государственного университета сервиса. Серия: Экономика. 2013. № 1 (27). С. 161-166.
13. Великая Е.Г., Чурко В.В. Возможности приращения человеческого капитала // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Серия: Экономика и управление. 2013. № 4 (15). С. 79-81.
14. Матвеева Е.В. Корпоративное гражданство как философия социально ответственного бизнеса: новый уровень развития // Актуальные проблемы экономики и права. 2014. № 2 (30). С. 49-54.
15. Климова Т.В. Теоретические аспекты влияния корпоративной культуры вуза на формирование профессиональной направленности личности будущего специалиста // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Серия: Педагогика, психология. 2014. № 3. С. 102-104.
16. Беляк Т.А. Корпоративная культура в условиях трансформаций социально-трудовых отношений в Украине // Азимут научных исследований: экономика и управление. 2014. № 3. С. 10-12.
17. Гнездилова К.Н. Корпоративная культура преподавателя высшей школы и его лояльность к вузу // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Серия: Педагогика, психология. 2013. № 1 (12). С. 65-68.
18. Иксанова Л.Р. Стратегия развития интеллектуального капитала холдинга // Актуальные проблемы экономики и права. 2014. № 1 (29). С. 110-115.
19. Никишина А.Л. Влияние основных элементов интеллектуального капитала на конкурентные преимущества организации // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Серия: Экономика и управление. 2014. № 3 (18). С. 40-43.
20. Чувашов Н.А. Инвестирование как процесс повышения интеллектуального капитала организации // Вестник Поволжского государственного университета сервиса. Серия: Экономика. 2014. № 1 (33). С. 123-125.
21. Прихач А.Ю., Кыркалов В.Д., Попова Н.В. Выделение задач и принципов управления интеллектуальным капиталом в региональном аспекте // XXI век: итоги прошлого и проблемы настоящего плюс. 2014. Т. 1. № 2 (18). С. 191-197.

СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЛЕКТУАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

©2015

Т.В. Понедільчук, доцент кафедри економіки підприємства,
фінансів та фінансово-економічної безпеки

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань (Україна)

Анотація. У статті сформульовано економічну сутність інтелектуального капіталу; розглянуті підходи до формування стратегії управління інтелектуальним капіталом

Ключові слова: інтелектуальний капітал, управління, стратегія, підприємство, людський капітал, споживчий капітал, структурний капітал.

INTELLECTUAL CAPITAL MANAGEMENT STRATEGY OF ENTERPRISE

© 2015

T.V. Ponedilchuk, associate professor of «Enterprise economy,
financing and financial-economic security chair»
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman (Ukraine)

Abstract. The paper formulates an economic essence of intellectual capital; the approaches to the formation of intellectual capital management strategy were examined.

Keywords: intellectual capital, management, strategy, business, human capital, consumer capital, structural capital.